

Specifika metodiky vyšetřování trestné činnosti mladistvých

Jan Mílek

František Vavera

Tereza Márová

SPECIFIKA METODIKY VYŠETŘOVÁNÍ TRESTNÉ ČINNOSTI MLADISTVÝCH

SPECIFIKA METODIKY VYŠETŘOVÁNÍ TRESTNÉ ČINNOSTI MLADISTVÝCH

Jan Mílek – František Vavera – Tereza Márová

Plzeň 2025

**FAKULTA PRÁVNICKÁ
ZÁPADOČESKÉ UNIVERZITY
V PLZNI**

SPECIFIKA METODIKY VYŠETŘOVÁNÍ TRESTNÉ ČINNOSTI MLADISTVÝCH

Autoři:

JUDr. Jan Mílek (kap. 4, 5)

doc. JUDr. Mgr. František Vavera, Ph.D., LL.M. (kap. 1–6, celková
korekce publikace)

Mgr. Tereza Márová (částečně kap. 1, 2, 6)

Vydání publikace bylo schváleno Vědeckou redakcí
Západočeské univerzity v Plzni.

Recenzenti:

Mgr. Antonín Slabý, Ph.D., MBA, LL.M.

prof. PhDr. Jiří Straus, DrSc.

Publikace vznikla s podporou interního projektu
Západočeské univerzity v Plzni SGS-2022-025 Vybrané instituty
soukromého a trestního práva v teorii a aplikační praxi.

ISBN 978-80-261-1291-4

ISBN 978-80-261-1290-7 (brožovaná vazba)

DOI <https://doi.org/10.24132/ZCU.2025.12914>

© Západočeská univerzita v Plzni, 2025

OBSAH

1 Úvod k trestné činnosti dětí a mladistvých	1
2 Základní pojmy	14
3 Systém metodik vyšetřování a struktura metodik vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů	22
4 Specifika vyšetřování kriminality mladistvých	26
4.1 Kriminalistická charakteristika	26
4.2 Typické stopy	34
4.3 Typické vyšetřovací situace	35
4.4 Zvláštnosti předmětu vyšetřování	36
4.5 Zvláštnosti podnětů k vyšetřování	37
4.6 Zvláštnosti počátečních operativně pátracích vyšetřovacích úkonů a opatření	38
4.7 Zvláštnosti vyšetřovacích verzí, plánování a organizace vyšetřování	45
4.8 Zvláštnosti následné etapy vyšetřování	46
4.9 Zvláštnosti zapojení veřejnosti do vyšetřování	54
4.10 Zvláštnosti kriminalistické prevence	55
5 Metodika vyšetřování mravnostní kriminality páchané mladistvými pachateli	56
5.1 Kriminalistická charakteristika	
5.2 Typické stopy	64
5.3 Typické vyšetřovací situace	65
5.4 Zvláštnosti předmětu vyšetřování	68
5.5 Zvláštnosti podnětů k vyšetřování	70
5.6 Zvláštnosti počátečních úkonů	71
5.7 Zvláštnosti vyšetřovacích verzí, plánování a organizace vyšetřování	82
5.8 Zvláštnosti následných úkonů	84
5.9 Zvláštnosti zapojení veřejnosti do vyšetřování	93
5.10 Zvláštnosti kriminalistické prevence	94
6 Závěry	95
Resumé	102
Summary	103
Seznam zdrojů	104

ZKRATKY

Trestní řád	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
TrZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ZSVM	zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů
Zákon o Policii ČR	zákon č. 273/2008 Sb., zákon o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o obětech	zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění pozdějších předpisů
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí

1 ÚVOD K TRESTNÉ ČINNOSTI DĚTÍ A MLADISTVÝCH

V rámci každé společnosti jsou děti a mládež tou nejdůležitější částí z hlediska výchovy, vzdělávání a záměru preventivní práce před kriminalitou (zejména z pohledu budoucího vývoje společnosti a kriminality). V tomto ohledu lze kriminalitu parafrázovat jako velice patogenní jev, tedy nejen trestnou činnost, ale všechny negativní jevy stanovené nejen právním řádem, ale i etickými normami společnosti. Jistě každá společnost, tedy odlišné náboženství, státní zřízení či jenom odlišnosti státu, stanovuje nejen právní, ale i etické, morální, tedy společenské, normy pro dané chování. A právě záměření na děti a mládež je to nejdůležitější. V tomto ohledu lze jen poukázat na „klasické klišé“ *děti jsou naše budoucnost*. Což je bezesporu naprostá pravda.

Hlavním a základním cílem této publikace je systematický popis metodiky vyšetřování trestných činů mládeže a trestné činnosti páchané na mládeži. Naším cílem je ucelené a jednotné shrnutí dostupných poznatků o dané oblasti kriminalistiky a částečně kriminologie a trestního práva. Výsledkem práce je shrnutí poznatků o důležitých aspektech této metodiky vyšetřování až do současné doby poznanych a popsanych. Cílem je zpracovat práci, která bude objektivně mapovat tuto materii ve všech jejích souvislostech. Nejedná se o podrobný popis metodiky vyšetřování trestných činů mladistvých či trestných činů páchaných na mladistvých, ale o popis specifik a odlišností ve vztahu k této trestné činnosti.

K dosažení vytyčeného cíle práce bylo zvoleno metod analýzy, syntézy, komparace literatury a dostupných pramenů. Využito bylo studia historických i moderních materiálů v knihovnách. Právní aspekty byly zpracovávány s využitím právního řádu ČR (např. i automatizovaného systému právních informací – ASPI – a publikovaných odborných pramenů). V neposlední řadě jsou využity i internetové zdroje a práce autorů, včetně jejich zkušeností a znalostí.

Jelikož nelze jednoznačně „oddělit“ kriminalitu dětí a mládeže, již v úvodu popíšeme kriminalitu v tomto ohledu (tedy se zaměřením na mládež, ale částečně i na kriminalitu dětí). Trestná činnost

mládeže se od trestné činnosti ostatních věkových skupin vyznačuje řadou odlišností. Mládeží je páchána nejčastěji živelně jako reakce na nastalou situaci, zpravidla bez přípravy. Charakteristická je pro ni spíše spontánnost, neplánovanost, nahodilost. Od toho se mimo jiné odvíjí také místo spáchání, které často není předem vytipované a určené. Impulsem k delikventnímu jednání bývá často alkohol, případně jiná návyková látka zvyšující agresivitu. Další odlišnost lze spatřovat v předmětu útoku, který je ze strany mládeže určován jiným hodnotovým systémem, než je tomu u dospělých pachatelů. Děti a mladiství často odcizují předměty, které v danou chvíli potřebují nebo které se jim líbí. Nejsou schopni odložit uspokojení svých potřeb na pozdější dobu či se některých potřeb vzdát.¹ Jejich chování se zároveň vyznačuje též neúměrnou tvrdostí projevující se devastací, ničením a znehodnocováním předmětů a zařízení, mnohdy je také použito neúměrných prostředků k dosažení zamýšleného cíle. Vysoká agrese je zapříčiněna tím, že si mladistvý pachatel často svým jednáním není jistý a právě touto zvýšenou agresí si svou nejistotu kompenzuje. Samotné provedení často bývá důležitější než samotný zisk z takového jednání, neboť si tím pachatel dokazuje své schopnosti nebo se snaží získat uznání ve vrstevnické skupině. Pachatelé z řad mládeže navíc častěji páchají trestnou činnost ve skupině a s jinými spolupachateli než samostatně. Příčinou je zřejmě snaha demonstrovat svou sílu a ukázat se před vrstevníky. Delikvence mládeže se vyznačuje též zvýšenou mírou latence. To zřejmě souvisí i s vyšší tolerancí společnosti vůči pachatelům méně závažných trestných činů z řad dětí a mládeže, neboť méně závažné porušování práva je zde vnímáno jako normální, vývojově podmíněný jev.² Pro pachatele z řad mládeže není typické promýšlení jednání po spáchání činu. Může následovat často až banální výmluva. Zpravidla nedochází k obstarávání alibi od dospělých jedinců, ale spíše od vrstevníků. Před nimi také často hovoří o přípravě nebo spáchané trestné činnosti. Utajování činu a zahlazování stop tedy často podceňují. Naopak se svými činy rádi chlubí, ať již v kolektivu, na sociálních sítích apod. Kriminalita mládeže je pak převážně

¹ GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer, ČR, 2019, s. 490.

² VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J., HULÁKOVÁ, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 284.

záležitostí chlapců, dívky se trestné činnosti dopouštějí mnohem méně a méně často za použití násilí.³ Obecně lze říci, že se dívky dopouštějí méně závažných trestných činů, především z oblasti majetkové kriminality.

Při opakované trestné činnosti páchané mládeží se vyskytují specifické znaky z předcházející trestné činnosti, které tvoří charakteristický soubor opakovaného konání.⁴ Dochází k tomu zejména u majetkové trestné činnosti, která je páchána opakovaně na stejném nebo blízkém místě.

Vzhledem k tomu, že mládež v sobě zahrnuje jedince nevyzrálé, kteří mnohdy sami neznají důvod svého jednání, motivaci páchání jejich trestné činnosti je obtížné přesně určit. Jednu z hlavních pohnutek představuje konzumní způsob života, kdy děti a mladiství usilují o získání věcí, které jsou pro ně finančně nedostupné, a tak si je opatří cestou spáchání trestného činu. Motivaci k delikventnímu jednání může být také nedostatek odpovědnosti, neúcta k životu a zdraví, k majetku druhých, touha poznat něco nového, zkusit to, co jiní již zkusili, snaha prosadit se v kolektivu apod.

Základy trestního zákonodárství nad mládeží ve smyslu samostatné právní úpravy byly v naší zemi položeny v roce 1931 v podobě zákona č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží. V této souvislosti nelze pominout, že již v průběhu šedesátých a na počátku sedmdesátých let tehdejší Výzkumný ústav kriminologický prosazoval na základě svých výzkumných prací ustavení samostatného trestního soudnictví nad mládeží a také v hlavním referátu české delegace na III. mezinárodním sympoziu ke kriminalitě mládeže, které se uskutečnilo v Praze v roce 1971, zazněl jednoznačný požadavek na zřízení samostatných soudů mládeže. Tyto snahy však v důsledku tehdy nastoupené „normalizace“ nedošly svého legislativního vyjádření.⁵

³ ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002, s. 20.

⁴ STRAUS, J. et al. *Kriminalistická metodika*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 257.

⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). In: *Beck-online* [online právní informační systém]. [cit. 2024-04-17]. Nakladatelství C. H. Beck.

V posledních letech poukazují odborníci specializovaní na problematiku mladistvých delikventů na vzrůstající tendenci kriminality těchto osob. Právě tento fakt byl důvodem přijetí předmětné úpravy, tedy zákona o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen „ZSVM“). Smyslem této úpravy je upravit komplexně hmotněprávní i procesní aspekty trestání mládeže, konstituovat systém specializovaných soudů pro mládež a vymezit ucelenou škálu možných reakcí na trestnou činnost mládeže. Zákon upravuje podmínky, postup a rozhodování ve věcech protiprávních činů dětí mladších patnácti let a mladistvých pachatelů.

Před přijetím ZSVM byla hmotněprávní a procesněprávní úprava trestání mládeže obsažena jako výjimka pouze v obecné úpravě. Důvodová zpráva k ZSVM poukazovala na jisté nedostatky v této do té doby platné právní úpravě, kterými byly:

- nedostatečná diferenciacie trestní odpovědnosti mladistvých, která nezohledňovala vývoj, povahu a projevy jimi spáchané trestné činnosti,
- nebyly speciálně upraveny zákonné podmínky pro diferenciaci a individualizaci procesních postupů včetně uplatňování odklonů pro projednávání trestních věcí mladistvých,
- nedostatečné vymezení zvláštností postupu při výkonu trestu a ochranných opatření mladistvých, který nevycházel z monismu trestních sankcí, což často vedlo k difamujícím účinkům,
- nedostatečně chráněné postavení mladistvého, jeho osobnosti a soukromí,
- nevyhovující úprava vazby mladistvých,
- časté nedodržování ustanovení o výjimečnosti společného řízení proti mladistvému a osobě starší osmnácti let,
- nebyla respektována specializace orgánů činných v trestním řízení na trestní věci mladistvých,
- nebyla v dostatečné míře zajištěna spolupráce s Probační a mediační službou a dalšími institucemi, které se na práci s mládeží podílejí,
- nebyla dostatečně vymezena kategorie mladých dospělých, která vyžaduje přístup, a nebylo dostatečně upraveno zacházení s osobami mladšími patnácti let, které se dopustily činu jinak trestného,

- nebyla dodržována zásada pomocné úlohy trestní represe a škála zákonných opatření byla příliš úzká.⁶

V rámci posuzování trestní odpovědnosti je vždy velice důležité věnovat pozornost několika hlediskům. Zejména věková hranice trestní odpovědnosti je důležitá jako objektivní faktor pohlížení na pachatele trestného činu. V České republice je stanovena na patnáctý rok věku a nastává den následující po dni patnáctých narozenin. Z pohledu trestního práva je pro vyvození trestní odpovědnosti klíčový matrikový věk, tedy věk počítaný od data narození uvedeného v matrice.⁷ U osob, které v době spáchání protiprávního jednání nedosáhly potřebného věku, je trestní odpovědnost vyloučena. Tyto osoby bývají stavěny na roveň osobám nepřičetným pro duševní poruchu. Duševní poruchou rozumíme podle moderních medicínských názorů zřetelnou odchylku od stavu duševního zdraví a rovnováhy, kterým se rozumí stav úplné a sociální pohody jako výslednice vnitřních (genetických) a vnějších (psychosociálních a environmentálních) faktorů.⁸ Trestní zákoník chápe duševní poruchu následovně: „*Duševní poruchou se rozumí mimo duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci i hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka.*“⁹ Na druhé straně horní věková hranice není trestním zákoníkem nijak upravena a v zásadě tak platí, že fyzická osoba je trestně odpovědná až do své smrti.

Příčetnost je dalším obligatorním znakem být pachatelem trestného činu, kdy se jedná o právní způsobilost být subjektem trestného činu (v případě mladistvých provinění) v závislosti na psychologických schopnostech člověka. Obecně příčetnost tak předpokládá dvojí způsobilost, rozpoznávací a určovací. Nedostatek schopnosti

⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). In: *Beck-online* [online právní informační systém]. [cit. 2024-04-21]. Nakladatelství C. H. Beck.

⁷ VEČERKA, K., HOLAS, J., TOMÁŠEK, J., DIBlíKOVÁ, S., BLATNÍKOVÁ, Š. *Mládež v kriminologické perspektivě*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, s. 10.

⁸ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 45.

⁹ Ustanovení § 123 TrZ.

rozpoznávací spočívá v tom, že osoba, která svým jednáním naplnila znaky trestného činu, není schopna rozpoznat jeho protiprávnost. Vedle toho nedostatek schopnosti určovací lze spatřit v tom, že osoba není způsobilá své jednání ovládat. Pojem příčetnost trestní zákoník nezakotvuje, avšak najdeme v něm legální definici pojmu nepřičetnost, kdy s odkazem na § 26 TrZ není za svůj čin trestně odpovědný ten, „*kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání*“. Příčetným je člověk, u kterého jsou obě tyto schopnosti dány, tedy každý člověk duševně dostatečně vyvinutý a zdravý. Naproti tomu nepřičetným je ten, u něhož uvedené schopnosti (obě nebo alespoň jedna) jsou v důsledku duševní poruchy nebo nedostatečného rozumového a mravního vývoje vymizelé.¹⁰

Co se týká trestní odpovědnosti mladistvých, ta je navíc speciálně podmíněna existencí rozumové a mravní vyspělosti. Ta bývá rozdělována na dvě složky, které se vzájemně ovlivňují a tvoří z hlediska vývoje mladistvého jeden celek. Obecně je složka rozumového vývoje charakterizována tak, že zahrnuje postupné individuální nabývání schopností pojmového myšlení, přičemž stupeň tohoto vývoje je určován dosaženou úrovní tohoto myšlení. Za mravní vývoj osobnosti mladistvého se pak obecně považuje proces, v němž si osobnost mladistvého v průběhu individuálního rozvoje osvojuje normy chování, které platí v daném období rozvoje společnosti, a tyto přeměňuje na osobní a morální kvality. V závislosti na biologickém a psychickém zrání osobnosti rozumová a mravní vyspělost získává trvalejší ráz.¹¹ Tyto dvě složky by pak měly být u pachatele posuzovány vždy se zřetelem ke konkrétní povaze spáchaného trestného činu. Soud nezjišťuje trestní odpovědnost mladistvého jako takovou, ale vždy jen ve vztahu k určitému činu, tedy k určitému provinění.¹² V návaznosti na to lze uvést, že mladistvý je například schopen rozpoznat protiprávnost krádeže nebo vraždy pro jejich jednoduchou povahu, ale není schopen rozpoznat protiprávnost jiného složitějšího trestného činu jako např. podvodu, padělání a pozměňování peněz apod. Stejně tak nemusí rozpoznat protiprávnost

¹⁰ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 39.

¹¹ Tamtéž, s. 42.

¹² Tamtéž, s. 44.